

جهت‌گیری مذهبی و سبک تفکر در دانشجویان

جعفر هاشملو^{*}، غلامرضا گل محمدزاد^۲^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز^۲ گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز

چکیده

هدف این پژوهش بررسی ارتباط بین جهت‌گیری مذهبی با سبک تفکر دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز بود. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی (۲۶۴۸ نفر) بود و نمونه تعداد ۳۳۸ نفر (۸۸ نفر مرد و ۲۵۴ نفر زن) شامل گردید. روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و گردآوری اطلاعات به وسیله پرسشنامه‌های استاندارد جهت‌گیری مذهبی آپورت و راس و پرسشنامه‌ی سبک تفکر استرنبرگ انجام شده است. یافته‌ها بیانگر آن بود که بین سبک تفکر قانونی، اجرایی و قضایی با جهت‌گیری مذهبی بیرونی در بین دانشجویان، همبستگی معناداری وجود داشته و نیز بین سبک‌های تفکر در دانشجویان دختر و پسر تفاوت وجود داشت.

کلیدواژه‌ها: جهت‌گیری مذهبی؛ سبک تفکر؛ دانشجویان

مقدمه

انسان موجودی چند بعدی، پیچیده و پر رمز و راز است و علم با همه پیشرفت‌ها و گستردگی خود، همچنان در کشف هزاران سر از اسرار وجودی انسان ناتوان و حیران مانده است، دنیای روان انسان به مراتب از دنیای جسم او ناشناخته تر مانده است (کازلمیان مقدم و مهرابی زاده، ۱۳۸۸). امروزه برخلاف چندین دهه قبل که انسان را موجودی سه بعدی متشکل از زیست، روان و اجتماع می دانستند، بعد چهارمی هم بدان اضافه نموده اند و آن بعد روحی و یا معنوی است. نیاز انسان به دین، قدمتی به عمر تاریخ دارد، زیرا بشر از همان آغاز زندگی خود به حامی مقتدر و تکیه گاهی نیرومند احساس نیاز می کرده است. در عصری که فاصله زیادی از دین و معنویت گرفته و انواع و اقسام تکنولوژی های نوین و مادیات انسان را در یوغ خود کشیده، تنها کاری که برای انسان باقی مانده و تنها راه او همان نظریه معروف تنازع برای بقاء داروین است که هر که قدرت بیشتری دارد حق زندگی خواهد داشت. در این گیرودار، آنچه از یادها رفته اخلاق و معنویت است و این همان عامل نجات بخش انسان و بشریت است که با بازگشت به دینداری به معنای خالص و واقعی کلمه حاصل خواهد شد. از آنجایی که همه فعالیت ها و رفتارهای انسان به صورت کلیشه ای است یعنی بر پایه الگو یا سبک خاصی انجام می گیرد، این سبک ها نشان دهنده آن است که مدل مورد نظر چه حدی یکپارچه و فراگیر است. در یک حوزه محتوایی خاص، اگر تأکید بر سطوح عملکرد باشد صفات یا ابعاد روانشناختی عمدتاً بصورت محتوا نظیر توانایی، علایق عملی، باورهای مذهبی، نیاز به پیشرفت و... توصیف می‌شود و اگر تأکید بر روش یا شیوه عملکرد باشد، صفات به صورت سبکی توصیف خواهند شد. مثل سیالی، انعطاف پذیری، توجیح پیچیدگی، نیاز به تغییر، درونگرایی، تکانشی بودن و... (فضلعلی زاده، ۱۳۸۸). به عبارت دیگر چارچوب‌های قالبی که فرد ترجیح می دهد همواره از آنها استفاده می کند. جهت گیری مذهبی، نظام تفسیری است که چگونگی رابطه انسان را با خود، با انسان دیگر و با کل پدیده های هستی تبیین می کند. از طرفی ویژگی اساسی انسان برخورداری از قدرت تفکر است، و تفکر فصل ممیز انسان و حیوان است، و تفکر در انسان باعث ایجاد خودآگاهی در او می شود که تنها انسان دارای خودآگاهی است. انسان ها به کمک فکر خود توانسته اند به محیط پیچیده و متغیر مسلط شده و به حیات خود ادامه دهند. واقعیت مهم آن است که همه پیشرفت های شگفت انگیز انسان در دنیای امروز زاینده یادگیری است و انسان بیشتر شایستگی های خود را از طریق یادگیری به دست آورد. از طریق یادگیری رشد فکری پیدا کرد و توانایی های ذهنی او فعلیت می یابد. در ارتباط با تفکر دیدگاه های و نظریات مختلف وجود دارد و متخصصین هر یک، نظرات خاصی در مورد چگونگی آن ارائه داده‌اند. یکی از این دیدگاه‌ها اشاره به این موضوع دارد که تفکر امری واحد نیست زیرا دارای ابعاد، انواع و ماهیت‌های متفاوتی است و به شکل های مختلف بروز می‌کند (حجازی و برجعلی لو، ۱۳۸۸). برای فهم این موضوع باید به تفکر از دیدگاه‌های متفاوت نگریست. پیازه می گوید: « تفکر نظامی از اعمال درونی شده است که به آن اعمال ویژه ختم می شود که ما آنها را عملیات می نامیم، یعنی اعمال بازگشت پذیر و هماهنگ کننده سایر اعمال ». به سخن دیگر، تفکر یعنی دسته بندی کردن، مرتب کردن، مقابله کردن، پیوستن، گسستن و مانند اینها (امامی پور و سیف، ۱۳۸۹). حجازی و برجعلی لو (۱۳۸۸)، معتقدند که، تفکر در معنای گسترده اش به معنای جستجوی شعور و آگاهی است. شعوری که معطوف به رسیدن، به معرفت موجود، ارزشیابی آن و نیز معطوف به تولید معرفت جدید فرایند تفکر است، فرایندی که عناصر و کارکرد های مختلفی دارد. از تعامل عناصر مختلف و ترکیب کارکردهای متفاوت، عنصری در ذهن شکل می گیرد که « تفکر » نامیده می‌شود.

باتوجه به اینکه انسان می تواند با تغییر در هر یک از این سازه‌های شخصیت (سبک تفکر و جهت گیری مذهبی) که به صورت تارهای عنکبوت به هم دیگر ارتباط دارند، باعث تغییر در سازه دیگر شوند. بعلاوه اینکه برای نتیجه بهتر گرفتن از این تغییر در مقوله یادگیری نیز می‌توان از آن استفاده کرد. لذا، پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به این سوال است که ارتباط بین جهت گیری مذهبی با سبک تفکر در دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز چقدر است؟

روش

شرکت‌کنندگان

جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز تشکیل می‌دادند. جمعاً تعداد ۲۶۴۸ نفر دانشجوی در مقاطع کارشناسی پیوسته (۱۶۹۸ نفر)، کارشناسی ناپیوسته (۱۹۱ نفر) و کارشناسی ارشد (۷۵۹ نفر) بودند که از این تعداد ۱۰۳۴ نفر مرد و ۱۶۱۴ نفر زن بودند. با توجه به جدول تعیین حجم نمونه مورگان و اینکه حجم جامعه هدف (تعداد دانشجویان علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز) ۲۶۴۸ نفر بود، حجم نمونه ۳۳۸ نفر تعیین شد. برای انتخاب نمونه از جامعه مورد نظر از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای (به نسبت جمعیت هر طبقه) استفاده شد؛ یعنی از هر رشته بر اساس جمعیت دانشجویان آن، گروهی به صورت تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها بین آنها پخش شد. تا حد ممکن تلاش شد ترکیب جنسی نیز لحاظ شود. بیشترین شرکت‌کنندگان در پژوهش حاضر دانشجویان رشته‌های روانشناسی و زبان‌های خارجه و کمترین میزان شرکت مربوط به رشته جغرافیا بود. ۳۲۳ نفر (۹۴/۴ درصد) پاسخگویان این پژوهش را دانشجویان مقطع کارشناسی و ۱۹ نفر (۵/۶ درصد) را دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد تشکیل می‌داد. در پژوهش حاضر دانشجویان مرد و زن مشغول به تحصیل در رشته‌های علوم انسانی دارای حداقل سن ۱۸ سال و حداکثر سن ۴۷ بودند و میانگین سن شرکت‌کنندگان ۲۳ سال بود.

ابزار

پرسشنامه سبک‌های تفکر: این پرسشنامه، بخشی از پرسشنامه سبک‌های تفکر استرنبرگ است که شامل ۱۵ سؤال بوده و سه سبک تفکر قانونگذارانه، اجرایی و قضایی را مورد سنجش قرار می‌دهد (هر سبک با پنج سؤال). هر کدام از سؤالات این پرسشنامه بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرتی از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم مشخص می‌شود. شکر، کدیور، فرزاد و دانش‌پور در ۱۳۸۵، ضریب آلفای کرونباخ برای سبک‌های تفکر قانونگذارانه، اجرایی و قضایی را در جامعه دانشجویان دانشگاه تربیت معلم به ترتیب ۰/۷۸، ۰/۶۴ و ۰/۶۹ گزارش کرده‌اند. (به نقل از سروقد و همکاران، ۱۳۸۹). در پژوهش رضایی (۱۳۸۸) ضریب آلفای کرونباخ برای این سه سبک به ترتیب برابر ۰/۷۴، ۰/۷۱ و ۰/۶۲ به دست آمد (رضایی، ۱۳۸۸).

پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی آلپورت و راس: در ۱۹۶۷ طراحی شده و دارای شامل ۲۰ گزینه بود که ۱۱ گزینه آن به جهت‌گیری بیرونی و ۹ گزینه آن به جهت‌گیری درونی اشاره می‌کند. بعد از آن روان‌شناسی به نام فگین یک نسخه ۲۱ گزینه‌ای از مقیاس E (بیرونی) و A (درونی) از روی مقیاس آلپورت ساخت که تمام گزینه‌های آلپورت در آن انتخاب شده بودند و علاوه بر آن یک گزینه دیگر نیز به آن افزود «مذهب همان کاری را می‌کند که عضویت من در گروه دوستان و آشنایان می‌کند، یعنی کمک می‌کند که زندگیم را متعادل و پایدار نگهدارم» که این گزینه همبستگی بالایی (۰/۶۱) با جهت‌گیری بیرونی داشت (آقایانی چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷). و از شرکت‌کنندگان خواسته شد با کمال صداقت، احساس و نگرش خود را نسبت به هر یک از عبارات با انتخاب یک گزینه مشخص کنند. سؤالات آزمون دارای چهار گزینه (کاملاً مخالفم، تقریباً مخالفم، تقریباً موافقم، کاملاً موافقم) است. این آزمون توسط جان بزرگی در ۱۳۷۷، در ایران ترجمه و هنجاریابی شد، همسانی درونی آن با استفاده از آلفای کرونباخ بر روی ۳۳۵ نفر دانشجوی ۰/۷۱ و اعتبار باز آزمایی آن ۰/۷۴ است. در این مقیاس، گزینه‌های عبارات ۱ تا ۱۲ جهت‌گیری مذهبی بیرونی و عبارات ۱۳ تا ۲۱ جهت‌گیری مذهبی درونی را می‌سنجند. در مطالعات اولیه آلپورت همبستگی جهت‌گیری بیرونی و درونی را ۰/۲۱ بیان کرده و فیکن نیز همبستگی جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی را ۰/۲۰ گزارش کرده است (آقایانی چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷).

شیوه‌ی اجرا

روش اجرای پژوهش بدین صورت بود که ابتدا جمعیت هر طبقه را (زن و مرد) به دست آوردیم، سپس به نسبت جمعیت هر طبقه در جامعه، سهم هر طبقه در نمونه تعیین و پس از آن تعداد مشخصی پرسشنامه بین اعضای گروه توزیع شد. راهنمایی لازم جهت هرچه دقیق‌تر شدن داده‌های پرسشنامه‌ها ارائه شد. بعد از تکمیل پرسشنامه‌ها، تحلیل داده‌ها انجام شد.

نتایج

به منظور بررسی رابطه بین سبک‌های تفکر و جهت‌گیری‌های مذهبی در دانشجویان از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱

ماتریس همبستگی مولفه‌های سبک‌های تفکر با جهت‌گیری مذهبی

قانونی	اجرائی	قضایی	جهت‌گیری درونی	جهت‌گیری بیرونی
قانونی	۱			
اجرائی	۰/۶۲۵**	۱		
قضایی	۰/۵۳۶**	۰/۴۹۹**	۱	
جهت‌گیری درونی	۰/۰۰۶	۰/۰۹۲	۰/۰۷۲	۱
جهت‌گیری بیرونی	۰/۲۱۱**	۰/۱۶۵**	۰/۱۳۵*	۰/۲۷۰**

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

همانطور که در جدول ۱ مشاهده می شود بین جهت گیری مذهبی بیرونی و مولفه های قانونی (۲=۰/۲۱)، اجرایی (۲=۰/۱۶) و قضایی (۲=۰/۱۳) همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین بین جهت گیری بیرونی و مؤلفه های سبک های تفکر رابطه معناداری مشاهده نشد. برای بررسی تفاوت بین جهت گیری مذهبی در دانشجویان دختر و پسر از آزمون تی مستقل استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲ آمده است.

همانطور که در جدول ۲ ملاحظه می شود، چون سطح معناداری آزمون F لوین بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین واریانس ها همگن می باشند. با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون تی در جهت گیری مذهبی درونی از ۰/۰۵ کوچکتر می باشد فرض تفاوت دخترها و پسرها در جهت گیری مذهبی درونی تأیید می شود. به عبارت دیگر پسرها در جهت گیری مذهبی درونی میانگین بالاتری دارند. ولی تفاوت در جهت گیری بیرونی بین دخترها و پسرها معنادار نمی باشد. همچنین اطلاعات جدول ۳ نشان می دهد بین دخترها و پسرها در سبک تفکر قانونی و اجرایی تفاوت معناداری وجود دارد، بدین معنی که میانگین دخترها بالاتر از میانگین پسرها می باشد ولی تفاوت آنان در سبک تفکر قضایی معنادار نمی باشد.

جدول ۲

آزمون تی دو گروهی مستقل (جهت گیری های مذهبی در دانشجویان دختر و پسر)

گروه	میانگین	انحراف استاندارد	F	p	T	درجه آزادی	سطح معناداری
جهت گیری مذهبی درونی	۲۵/۸۷۵۰	۴/۲۷۴۵۲	۰/۵۸۰	۰/۴۴۷	۲/۳۹۱	۳۴۰	۰/۰۱۷
دختر	۲۴/۶۵۳۵	۴/۰۷۹۹۹					
جهت گیری مذهبی بیرونی	۲۸/۷۸۴۱	۴/۸۳۳۹۱	۰/۰۰۹	۰/۹۲۴	-۱/۳۵۲	۳۴۰	۰/۱۷۷
پسر	۲۸/۷۸۴۱	۴/۸۳۳۹۱					
دختر	۲۹/۵۷۸۷	۴/۷۳۳۱۴					

جدول ۳

آزمون تی دو گروهی مستقل (سبک های تفکر در دانشجویان دختر و پسر)

گروه	میانگین	انحراف استاندارد	F	سطح معناداری	T	درجه آزادی	سطح معناداری
قانونی	۱۸/۷۳۸۶	۳/۹۶۱۰۰	۱/۷۹۶	۰/۱۸۱	-۲/۸۰۳	۳۴۰	۰/۰۰۵
پسر	۱۸/۷۳۸۶	۳/۹۶۱۰۰					
دختر	۲۰/۰۰۷۹	۳/۵۵۱۹۸					
اجرایی	۱۷/۹۸۸۶	۴/۱۴۸۱۰	۰/۴۲۱	۰/۵۱۷	-۲/۸۲۳	۳۴۰	۰/۰۰۵
پسر	۱۷/۹۸۸۶	۴/۱۴۸۱۰					
دختر	۱۹/۳۳۴۶	۳/۷۴۸۲۸					
قضایی	۱۸/۰۴۵۵	۳/۹۶۵۱۰	۰/۶۶۹	۰/۴۱۴	-۰/۱۹۰	۳۴۰	۰/۸۴۹
پسر	۱۸/۰۴۵۵	۳/۹۶۵۱۰					
دختر	۱۸/۱۴۱۷	۴/۱۳۶۴۶					

بحث

هدف از پژوهش حاضر مطالعه بین سبک های تفکر و جهت گیری های مذهبی در دانشجویان بود. نتایج پژوهش نشان می دهد که بین مؤلفه های سبک های تفکر و جهت گیری مذهبی بیرونی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. همچنین پسرها و دخترها در جهت گیری مذهبی درونی تفاوت معنادار داشته و میانگین پسرها در جهت گیری مذهبی درونی بالاتر است ولی دو گروه در جهت گیری مذهبی بیرونی تفاوت معناداری ندارند. نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش بهرامی احسان و پورنقاش تهرانی (۱۳۸۸) همسو و با نتایج پژوهش جهانگیرزاده و قربانی (۱۳۸۸) که نشان می دهد نمره میانگین زنان در جهت گیری مذهبی درونی بیشتر از مردان است، ناهمسو می باشد. همچنین یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد میانگین سبک های تفکر قانونی، اجرایی و قضایی در زنان بیشتر از مردان است. این یافته با نتایج امامی پور و سیف (۱۳۸۹) و شکری، کدیور، فرزاد و دانشورپور (۱۳۸۵) و رضوی و علی شیری در سال ۱۳۸۴ (به نقل از سروقد و همکاران، ۱۳۸۹) که نشان می دهد دختران در این سبک ها نسبت به پسران میانگین نمرات بالاتری کسب کردند، همسو می باشد، ولی با یافته های استرنبرگ که نشان می دهند نمرات مردان در سبک های قانون گذارانه، کلی و درونی بیش تر و در سبک های قضایی کمتر است (امامی پور و سیف، ۱۳۸۹) ناهمسو می باشد.

همچنین نتایج این پژوهش با نتایج امامی پور و سیف (۱۳۸۹) که نشان می دهد بین سبک های تفکر قانون گذارانه، اجرایی، قضایی دختران و پسران تفاوت وجود دارد، در قانونی و اجرایی همسو و در قضایی ناهمسو می باشد. همچنین با پژوهش دنیزلی و چرکی (۲۰۰۵) که نشان داد پسرها تمایل دارند از سبک تفکر قضایی استفاده کنند و دختر تمایل دارند از سبک های تفکر اجرایی استفاده کنند نیز ناهمسو می باشد (به نقل از عبدالله زاده، ۱۳۸۸).

منابع

امامی پور، سوزان و سیف، علی اکبر (۱۳۸۹). سبک های یادگیری و شناختی (نظریه ها و آزمونها). انتشارات سمت. تهران: چاپ دوم.
 آقاییانی چاوشی، اکبر؛ طالبیان، داود؛ طرخرانی، حمید؛ صدقی جلال، هما؛ آزرمی، هاله و فتوحی آشتیانی، علی (۱۳۸۷). بررسی رابطه نماز با جهت گیری مذهبی و سلامت روان. مجله علوم رفتاری، ۲(۲)، ۱۴۹ - ۱۵۶.

- بهرامی احسان، هادی و پورنقاش تهرانی، سعید (۱۳۸۸). رابطه ابعاد شخصیت و جهت‌گیری مذهبی. *فصلنامه علمی - پژوهشی روان‌شناسی دانشگاه تبریز*، ۱۳(۴)، ۸ - ۲۱.
- جهانگیر زاده، محمد رضا و قربانی، نیما (۱۳۸۸). رابطه عوامل شخصیت و خودشیفتگی بیمارگونه با جهت‌گیری مذهبی. *مجله روان‌شناسی دین*، ۲(۲)، ۴۱-۷۰.
- حجازی، الهه؛ و برجعلی لو، سمیه (۱۳۸۸). تفکر انتقادی، سبک‌های هویت و تعهد هویت در نوجوانان: ارائه یک مدل علی. *مجله روان‌شناسی معاصر*، ۲(۴)، ۳ - ۱۵.
- رضایی، اکبر (۱۳۸۸). نقش باورهای معرفت‌شناختی، سبک‌های تفکر، راهبردهای یادگیری در عملکرد تحصیلی دانشجویان. *فصلنامه علمی پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز*، ۱۶(۴)، ۱۸۸ - ۲۰۴.
- سروقد، سیروس و سادات دیانت، عارفه (۱۳۸۸). مقایسه‌ی سبک‌های یادگیری و شیوه‌های حل مسئله‌ی دانشجویان دختر و پسر گرایش‌های علوم انسانی، علوم پایه و فنی - مهندسی. *فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۴، ۷۷ - ۹۲.
- عبداله زاده، علی اکبر (۱۳۸۸). مقایسه رابطه بین انواع سبک‌های تفکر با میزان یادگیری میانی فناوری اطلاعات و ارتباطات در میان دانش‌آموزان دختر و پسر مدارس فنی و حرفه‌ای شهرستان تهران. *فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۳(۵)، ۱۲۵ - ۱۴۴.
- فضلعلی زاده، شهرام (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین سبک تفکر و یادگیری با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه شهرستان شوش در سال تحصیلی ۸۸-۸۷. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.
- قمری، محمد (۱۳۹۰). رابطه دین‌داری و حمایت اجتماعی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۲. *روان‌شناسی و دین*، ۱(۴)، ۸۹ - ۱۰۴.